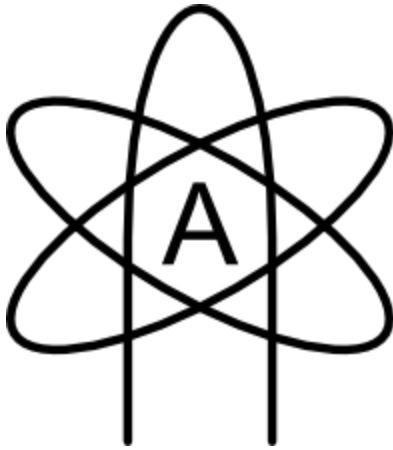

Ateisme

Ateisme er ofte symboliseret med et stort A.

Ateisme er en afvisning af tro på - eller fravær af tro på - en eller flere guder. Ateisme dækker over en bred vifte af overbevisninger, almindeligvis opdelt som værende stærk eller svag, samt implicit eller eksplicit. Der er uenighed om definitionen af ateisme [1], blandt andet da udtrykket er blevet brugt om både ikke-tro og forkert tro (**heterodoksi**) [2]. Begrebet *ateist* blev oprindeligt brugt som nedsættende **epitet** om enhver person eller tro, som er i konflikt med etableret religion [3]. Med udbredelsen af **fritænkning**, **videnskabelig skepticisme** og **religionskritik** har begrebet fået en mere specifik mening og bliver i højere grad brugt selvbeskrivende af ateister. Nogle, heriblandt ordbøger og encyklopædier, definerer dog stadig jævnlige ateisme negativt, til at begrebet omfatter afvisningen af Gud, eksistensen af Gud eller af et højere styrende princip [4]. Ateister afviser denne definition, med henvisning til at der reelt er tale om anti-ateistisk propaganda. *"Folk kan ikke stole på disse ordbøger til at definere ateisme. Den kendsgerning, at ordbøger definerer ateismen som "der ikke er nogen Gud" røber den (mono) teistiske indflydelse."* [5] Der er dødsstraf for ateisme i **Afghanistan**, **Saudi Arabien**, **Pakistan**, **Iran**, **Sudan**, **Mauretanien** og **Maldiverne** [6].

ateisme

OPRINDELIG FORFATTER [NHG](#) SENESTE FORFATTER [Redaktionen](#)

ateisme, afvisning af eksistensen af en personlig gud eller et højere styrende princip. Som sådan må ateisme skelnes fra [agnosticisme](#), der anser spørgsmålet om Guds eksistens for at ligge uden for erkendelsens grænser. Som [-isme](#) er ateisme en lære eller en teoretisk holdning, der er forskellig fra irreligiøsitet.

Religionshistorisk aspekt

Det er ikke lykkedes at påvise eksistensen af ateistiske samfund. Flere tekster i [Det Gamle Testamente](#) vender sig imod "tåberne", som siger ved sig selv: "Gud er ikke til!" (Sl. 14,1; Jeremias 5,12). Hermed sigtes der sandsynligvis til en praktiseret ugudelighed, der negligerer Guds bud. I jødisk bibeltolkning ses fx Adam og Esau som "tåber".

Ordet *ateisme* kommer af græsk *a-*, *theos* 'gud' og *-isme*.

Tvivl kommer nu og da til orde i den vediske religion (den ældre hinduisme). I en hymne til guden [Indra](#) lyder en strofe: "Om ham spørger de: Hvor er han? - og de siger om ham: Han er ikke." ([Rigveda](#) 2,12,5). [Jainismen](#) og den klassiske [buddhisme \(hinayana\)](#) er fundamentalt ateistiske religioner. De benægter dog ikke eksistensen af overmenneskelige eller guddommelige væsener, men disse opfattes som værende uden indflydelse på verdensforløbet og det enkelte individs frelse.

Den *førklassiske* [samkhya](#)-filosofi — en teistisk retning med dybe rødder i upanishadernes forestillingsverden — har utvivlsomt haft stor indflydelse på de grundlæggende tanker i både jainismen og hinayana-buddhismen. Den *klassiske* samkhya-filosofi er ateistisk; den opstod i 300-400-t. e.Kr. og er et af hinduismens seks filosofiske systemer. Denne lære benægter eksistensen af en skabende og ordnende Herre ([Ishvara](#)). Der findes kun den skabende urmaterie (*prakriti*) og de uendelig mange enkeltsjæle (*purusha*).

De tidlige kristne blev anklaget for ateisme, fordi de ikke ville deltage i kejserkulten, og [Justinus Martyr](#) vedkendte sig betegnelsen ateist i denne betydning.

Inden for islam har ateisme været holdt nede. Blasfemikere og filosoffer, der udbredte den lære, at verden er evig, ikke skabt, blev forfulgt. Også nogle islamiske mystikere, [sufier](#), blev anklaget for ateisme som følge af panteistiske tendenser.

Idéhistorisk aspekt

I det antikke Grækenland rummede de førsokratiske filosofers religionskritik ikke egentlig ateisme. I den filosofiske søgen efter tilværelsens grundprincipper afvistes forskellige religiøse forestillinger.

[Xenofanes](#) latterliggjorde opfattelsen af guderne i menneskeskikkelse. Ringeagt for statens gudsyndelse kunne føre til anklage for *asebi*, dvs. mangel på ærefrygt; en sådan anklage ramte

naturfilosoffen [Anaxagoras](#), og [Sokrates](#) blev dømt herfor. Siden hævdede [Epikur](#), at guderne ikke interesserede sig for mennesker; ellers kunne der ikke hænde så meget ondt i verden.

Epikuræeren [Lucretius](#) forklarede religion som et psykologisk udslag af dødsangst, og sofisten Kritias (300-t. f.Kr.) så ligefrem religion som de herskendes opfindelse for at holde folk nede. Platonikerne og siden stoikerne formulerede heroverfor et filosofisk gudsbegreb: Gud er tilværelsens organiserende og ledende fornuftsprincip.

Kristendommen rehabiliterede det personlige gudsbegreb, men i pagt med det filosofiske gudsbegreb: Kristus er *Logos*, Ordet, dvs. fornuftsprincippet (Joh. kap. 1).

Først i oplysningstiden med [Julien de la Mettries](#) *L'Homme machine* (1748) og [Paul-Henri Holbachs](#) *Système de la nature* (1770) opstod en ateisme, der var baseret på den mekaniske materialisme.

Materiens kræfter er ikke indgivet af Gud som hos [Newton](#), men er materien iboende. Ateisme blev således til som en modbevægelse til [apologetikken](#), som mente at kunne bevise Guds eksistens ud fra naturens orden. De fleste oplysningstænkere fastholdt dog et abstrakt gudsbegreb, enten i form af panteisme eller i form af en vag [deisme](#). Om ikke andet, så er gudstroen nødvendig af hensyn til moral og samfundsorden, jf. [Voltaire](#)s tvetydige bemærkning: "Hvis ikke Gud eksisterede, var det nødvendigt at opfinde ham".

Ateismens storhedstid faldt i 1800-t., da ateisme blev forbundet med troen på, at det historiske fremskridt gjorde religion til et overstået stadium i menneskehedens historie. [Auguste Comtes](#) tese om menneskeåndens tre stadier, det teologiske, det metafysiske og det videnskabelige, er udtryk for en sådan overbevisning. "Naturen" eller "Fremskridtet" blev erstatningsbegreber for "Gud".

[Ludwig Feuerbach](#) anså gudsbegrebet for at være en projektion af menneskehedens egen uendelighed: "Bevidstheden om det uendelige er intet andet end bevidstheden om bevidsthedens uendelighed" (1844); det var en tankegang, der fik betydning for [Karl Marx](#).

Nogle årtier senere forsøgte [Friedrich Nietzsche](#) tilsvarende at frigøre de kræfter, som "den kristne slavemoral" holdt nede. Til forskel fra sin samtid var Nietzsche dog klar over, at "Guds død" medfører en altomfattende nihilisme.

Med [Charles Darwins](#) evolutionsteori (1859) blev ikke kun fysikken, men også biologiske livsprocesser forklaret uden henvisning til Guds formål. Menneskebilledet forvandlede gradvis. "Det er i virkeligheden hjernens fosfor, der tænker i os", skrev Feuerbach omkring 1850, og forestillingen om sjælen som en sindrig maskine kaldte på mange følelser.

I 1920'erne brød den deterministiske årsagsforklaring sammen i [kvantefysikken](#). Dermed begyndte grundlaget for den videnskabeligt funderede ateisme at smuldre. Naturvidenskabens resultater kunne tolkes både religiøst og ikke-religiøst.

Med 1. og 2. Verdenskrig brød også fremskridtstroen sammen — kun holdt i live af [marxismen](#). Dette gav anledning til en ny sans for det irrationelle, men også til nye religiøse anfægtelser. Auschwitz blev for mange et vidnesbyrd om Guds fravær i historien.

Selv inden for teologien forsøgte man i 1960'erne og 1970'erne at tænke a-teistisk om Gud, mest entydigt inden for [Gud-er-død-teologien](#) ([Gabriel Vahanian](#), [Dorothee Sölle](#)). Men også hovedstrømmen i nyere

protestantisk teologi ([Rudolf Bultmann](#), [Paul Tillich](#)) afviser den tanke, at Gud er en størrelse eller person, der er adskilt fra verden; Gud er livsmagten, "hinsidig midt i livet" ([Dietrich Bonhoeffer](#)).

Kommunismen førte til store antireligiøse statsdannelser, og begrebet masseateisme blev skabt. De vestlige samfund forstod sig som religiøst neutrale. I Danmark står ateismen relativt svagt ifølge meningsmålinger (Danmark 1990: troende 69%; ikke-troende 21%; overbeviste ateister 4%; ved ikke 6%. Kilde: Peter Gundelach og Ole Riis: *Danskernes værdier*, 1992); alligevel spiller religionen en tilbagetrukket rolle i det offentlige liv. Religion er blevet en privatsag.

Typer af ateisme

Den *eksistentielle anfægtelse* begrundes sig på det ondes problem. Hvis Gud er almægtig og kærlig, hvorfor så al den ondskab? Dette standpunkt rummer i sig religiøse erfaringer af tvivl og anfægtelse og kan langtfra altid kaldes ateistisk (se også [teodicé](#)).

Den *videnskabeligt baserede ateisme* bygger på den opfattelse, at naturvidenskaben er den eneste vej til erkendelse af verden, og at religion dermed er overflødiggjort. Denne ateisme er oftest forbundet med et mekanisk-materialistisk verdensbillede, der understreger menneskets endelighed, jf. [Ernst Haeckel](#).

Den *humanistiske ateisme* begrundes benægtelsen af Gud i gudstroens ødelæggende virkninger på menneskets frihed. Denne ateisme understreger menneskets uendelige muligheder. "Selvom Gud eksisterede, ville det ingen forskel gøre" ([Jean-Paul Sartre](#)).

Den *metodiske ateisme* undlader at argumentere religiøst i videnskabelige sammenhænge. Denne ateisme, der ikke nødvendigvis rummer en personlig gudsfornægtelse, forudsættes i dag inden for naturvidenskab, humaniora og teologi.